

Keti koti, ketenen verbroken

1863-2013 van slavernij naar bevrijding

Een gemeenschappelijke viering van Lukaskerk, Haagse Dominicus, Ekklesia Den Haag

30 juni 2013

Slavernij

Goedpraten of uitpraten en hoe dan? Het is een uiterst pijnlijk thema, al meer dan 150 jaar lang sinds de afschaffing.

Nederland was het laatste land dat de slavernij afschafte. Als je een beetje hebt opgelet dan heb je wellicht reeds enkele artikelen in kranten en tijdschriften daarover gelezen. En wat opvalt is dat de doorwerking van die slavernij nog steeds enorm is, ook bij jongere generaties. Bijna zoals de tweede wereldoorlog bij mijn generatie van zestigers.

Vorige week interviewde ik Tania Kross bij de manifestatie van Kerk en Vrede, Songs of Peace, een ontzaglijk sympathieke aanstormende zangeres en ze zong voor ons in de Utrechtse Domkerk stukken uit een opera in de papiamentse taal die over slavernij ging. En ik vroeg wat ze daarmee had.

"Het lijkt zo verweg", zei ze, "maar het is veel dichterbij dan ik ooit gedacht had".

Veel vroegere familie werkte als slaaf voor de bisschop. Ze moesten gedwongen kerken bouwen.

Zo zijn er ontzaglijk veel verhalen te horen ook van jonge mensen uit Curacou en Suriname die doorspekt zijn met familieverhalen met een slavernij verleden. Ik noem een aantal citaten:

"Mijn gevoelens over slavernij zijn dubbel". zegt Brian Kemble uit Amsterdam. "Aan de ene kant is het een deel van de geschiedenis. Zo kun je de dingen in perspectief plaatsen, de soms moeilijke verhouding tussen blank en zwart. Maar ook waarom het zo slecht gaat met Afrika. Dat continent is door slavernij en kolonialisme verwoest"

of

"Ik groeide op in Den Haag, vlakbij Scheveningen;" zegt Jeritza Toney. "Een witte omgeving. Vaak stond ik daar als het enige bruine meisje bij de tramhalte te wachten. Vaak reed de tram dan gewoon door".

of

"Ik zie de slavernij zo:", zegt John uit Paramaribo, "we zijn door een donkere periode gegaan, er zijn veel wrede dingen gebeurd. Maar het heeft ons - Afrikaanse afstammelingen - niet kunnen breken. We zijn er sterker van geworden. Natuurlijk hoort er ook emotie bij, zoals veel Surinamers dat voelen, maar ik zie het ook als een vorm van overwinning".

Je verleden bepaalt je toekomst niet, zo zeggen velen uit de Surinaamse gemeenschap. Ach, zullen we dan maar gewoon stoppen met dat herdenken en het verleden laten rusten, vooral niet meer spreken over al die ingewikkelde schuldverhoudingen? Die verleiding is er zeker. Immers, praten we inmiddels niet over de prehistorie en is het niet relevant meer?

Ik ben het eigenlijk niet zo eens met de uitspraak dat je verleden je toekomst niet bepaalt. Het is minstens van grote invloed, het alledaags racisme is er een sprekend voorbeeld van. Er zijn zo veel zwarte mensen die scheldwoorden achterna krijgen in het verkeer of vaker gecontroleerd worden of wat dan ook. Ik neem het minstens een keer per week waar.

Waar zou dat toch steeds vandaan komen? Zwart is een negatief woord in de Nederlandse taal, wit is goed. Zo wordt het nog steeds gevoeld.

Ik heb mij zeer afgevraagd of bijbelse teksten in dit verband ons een beetje kunnen helpen. Niet eenvoudig, want veel teksten zijn eeuwenlang gebruikt om de slavernij goed te praten.

In het slavenfort Elmina in Ghana, waar ik met Albert Abraham was, heb ik zelf gezien dat er stond "De Heer heeft Sion uitgevonden" uit psalm 132. Dat werd niet gezien als een neutrale tekst. Want met Sion werd Nederland bedoeld. Nederland was rijk, dus uitgevonden. Een vreselijke verkrachting van de bijbelse

boodschap.

Er is een eeuwenlang theologisch goedpraten van de slavernij door predikanten, pastoors en theologen. Daar was maar een reden voor, dat Afrikanen doodgewoon niet als mens werden gezien. Een soort half dier, een robot, een stofzuiger waarvan je de zak zo nu en dan moet verwisselen. Het was pure genocide. Geen romantiek.

Maar het is nog veel lastiger. Steeds bekender is geworden dat het niet alleen een zaak van zwart tegenover blank was. De ene Afrikaanse stam leverde de andere aan de slavenhandelaars uit. Veel economisch gewin is altijd weer gebaseerd op verregaande ongelijkheid, macht, onderdrukking en wederzijdse afhankelijkheid. En als je je dat realiseert kan de bijbelse tekst misschien helpen.

Ik bedoel dit: zolang een erfgenaam onmondig is, verschilt hij in niets van een slaaf, ook al is hij reeds de eigenaar van de hele erfenis. Een intrigerende zin. Verderop in de tekst wordt duidelijk dat het gaat om het terugvaleffect. Zolang we onderworpen zijn aan de machten van de wereldgeesten, zoals er letterlijk staat -je kunt ook zeggen aan de machten van de wereld- wordt het niks met die God van ons, verschillen we niet van anderen.

In de tijd dat deze tekst geschreven werd ging het ten voeten uit over een complete slavenhoudersmaatschappij. Geen enkele morele rem, zo zat de economie in elkaar, men had geen idee van een alternatief hoe anders de economie draaiend te houden. Toch heeft Paulus het constant over de enorme bedreiging terug te vallen in die afhankelijkheid. Toen je onze God nog niet kende was je onderworpen aan goden die helemaal geen goden zijn. Maar nu ben je een kind van God en dan nog wend je je opnieuw tot die armzalige machten waar je je als een slaaf aan onderwerpt.

Paulus speelt met het onderwerp, hij gebruikt de context van zijn tijd om uit te leggen wat je als christen eigenlijk moet zijn, hoe je het verschil kunt maken. Zijn denken is doordrenkt van de toenmalige actualiteit.

En dan wij hier. In de opvang van Stek in De Halte zitten vele vrouwen met een mensenhandel verleden. Ze krijgen soms een B9, dat wil zeggen 9 maanden respijt om aangifte te doen en ze krijgen enige ondersteuning van de staat, maar daarna wordt heel dikwijls die regeling weer ingetrokken. Weer op straat of terug naar de mensenhandelaar of de prostitutie. Een systematische terugval.

Er zijn nog steeds 111 miljoen mensen die in min of meer slavernij achtige situaties moeten leven. Ik hoef er niet een politieke preek van te maken, u weet het al lang.

Het merendeel van de kleding waarin we lopen is gemaakt onder mensonwaardige omstandigheden en je moet redelijk fanatiek zijn om slavenvrije kleding te vinden.

Of is dat nu juist christelijke levenskunst? Dat je wel fanatiek bent. Of althans zo wordt gezien. Dat je het verschil maakt, dat je zorgvuldiger afweegt wat je wel en wat je niet doet en die armzalige machten haarscherp in de gaten hebt en benoemt en er naar handelt.

Twee weken geleden was ik op een bijeenkomst van het voorgangersatelier van voorgangers van onafhankelijke basisgroepen en gemeenten zoals de Ekklesia en de Haagse Dominicus en bespraken een aantal jongerenprojecten. De Amsterdamse Dominicus had enig onderzoek gedaan en daar kwam uit dat het merendeel van de dertigers een hele belangrijke vraag hebben. Hoe moet ik leven? Hoe richt ik mijn leven in zodat het een zinvolle bijdrage vormt aan de samenleving?

Maken wij het verschil niet door heel creatief en degelijk ons christelijk leven tot levenskunst te verheffen? Zodat wij niet terugvallen tot die armzalige machten, waaraan wij als slaven onderworpen zijn.

We zouden onmiddellijk een studie of gespreksgroep moeten starten met als onderwerp 'Christelijke levenskunst' en ontzettend uitkijken dat we niet meteen beginnen met alle ingewikkelde theologie en ballast.

Antwoord geven op de vraag hoe je moet leven. Maar om toch enigszins theologisch te worden, die Jezus hoef je niet af te schrijven. Hij doet niets anders dan ons bij elke terugval vrij te kopen, bij elke eucharistie, bij elk avondmaal, bij elke geïnspireerde deling van brood en wijn probeert hij ons los te scheuren van die dagelijkse terugval. Wees oplettend, wees creatief, wees ethisch, zoek er naar, wees fanatiek. Maak het verschil. Christelijk leven als een kunst en kunde. Niet zwichten voor de oude dode wereld van geld is god of welk bewind dan ook. Natuurlijk ben ik het na enig nadenken toch weer wel eens met Marjorie de Cunha uit Paramaribo die zegt: "Je verleden bepaalt je toekomst niet, maar dat we er beter in moeten

worden om te zien wie we ook als daders waren en zijn. Als slavenhandelaars, als soldaten tijdens de politionele acties in Indonesie, Screbenica of als consumenten.

Het beschadigt ons als we wegduiken voor die uiterst lastige levenssituaties waarin we soms aan de verkeerde kant van de geschiedenis hebben gestaan of nog staan. Dat poets je met de veteranendag van gisteren niet weg.

Let my people go geldt niet alleen voor zwarte migranten of ingezetenen. Het geldt voor ons als we onze vluchtelingen niet laten gaan of onze slachtoffers van mensenhandel weer de straat op sturen. Dat is niet onze christelijke levenskunst, dan vallen we terug op die armzalige machten die Paulus zo haarscherp ziet. We zijn niet onwetend, we zijn niet onmachtig, we kennen God, we zijn door hem gekend.

En met Anton van Duinkerken in verzet tegen het toenmalig NSBpopulisme, die armzalige machten, een couplet uit zijn beroemde gedicht:

Gij weet het slecht, maar in een zieke tijd,
toen Rome rot was van de dictatoren,
elkaar verdringend met de grage nijld
van wie elkanders roem niet kunnen horen,
werd God de Zoon te Bethlehem geboren
uit ene Maagd wier naam in uw oren
klank voert van ketterij en godsdienststrijd:
een joodse vrouw, die gij diep zoudt verachten -
joden zijn aan uw soort niet sympathiek -
maar die het licht is onzer zwartste nachten,
Daarom, mijnheer, noem ik mij katholiek!

Daarom meneer noem ik mij Christen. Daarom meneer ben ik een kind van God.

Henk Baars, 30 juni 2013

Zegen

Zegene ons de Ene
die was en is en er zal zijn
die trouw blijft tot in lengte van dagen
die zichtbaar is in het gelaat van de ander,
de onaanzienlijke,
de arme,
de verdrukte,
de slaaf,

die mensen vrij maakt
van de ketenen waaraan zij zijn gebonden.

Zegene ons de Ene,
die ons vrijmaakt,
ons laat leven.